

MARTA GRESZATA

PRAWNA ZDOLNOŚĆ OSOBY CHOREJ NA PADACZKĘ DO ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA

I. WSTĘP

Prawo kanoniczne zezwala osobom chorym na padaczkę na zawieranie małżeństw, ponieważ w ich przypadku, ze względu na ich chorobę, nie można dostrzec żadnej przeszkody do zawarcia małżeństwa. Warto jednak zastanowić się nad tym, czy osoby te powinny swobodnie zawierać związki małżeńskie w Kościele katolickim. Powinność ta jest oczywiście natury moralnej, ale ma też pewne znamiona formalnoprawne.

II. POJĘCIE MAŁŻEŃSTWA

Kodeks Prawa Kanonicznego (KPK) z 1983 r. określa małżeństwo jako wspólnotę całego życia mężczyzny i kobiety, która powstaje w wyniku przysięgi małżeńskiej. Z natury swej wspólnota ta zmierza do osiągnięcia dobra małżonków oraz zrodzenia i wychowania potomstwa¹. W każdej umowie istotną rolę odgrywa zgoda kontrahentów, podobnie ma się rzecz z umową małżeńską. Zgoda małżeńska, wyrażona zgodnie z prawem przez osoby prawnie do tego zdolne, jest przyczyną sprawczą małżeństwa. Żadna władza ludzka zaś nie może postanowić, aby małżeństwo powstało inaczej niż po-

Dr MARTA GRESZATA – adiunkt Katedry Kościelnego Prawa Procesowego KUL; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, p. 539, 20-950 Lublin.

¹ KPK kan. 1055 § 1.

przez wyrażenie zgody małżeńskiej². Zgoda małżeńska jest aktem woli, na mocy którego mężczyzna i kobieta, zawierając nierozzerwalne przymierze, wzajemnie się sobie przekazują i przyjmują, aby ustanowić małżeństwo³. Małżeństwo osób ochrzczonych Chrystus wyniósł do godności sakramentu, z czego wynika, że między tymi osobami nie może być zawarta umowa małżeńska, która jednocześnie nie byłaby sakramentem⁴. Istotnymi przymiotami małżeństwa są jedność i nierozzerwalność, są to przymioty każdego małżeństwa ważne zawartego, szczególnie zaś małżeństwa chrześcijan, które jest nie tylko umową, ale i sakramentem⁵. Cele małżeństwa zaś bardzo ściśle związane są z istotą małżeństwa. Są nimi dobro małżonków oraz zrodzenie i wychowanie potomstwa⁶. Wspólnota całego życia, którą ustanawiają małżonkowie poprzez przymierze małżeńskie, z natury swej do tych właśnie celów zmierza.

Wobec powyższego bardzo zdecydowanie trzeba stwierdzić, że osobom chorym na padaczkę prawo kanoniczne nie zabrania zawierania związków małżeńskich⁷. Każda z tych osób jednak przed podjęciem decyzji o zawarciu związku małżeńskiego powinna się zastanowić, czy małżeństwo rokuje szczęście obojga małżonków oraz czy będą warunki do wychowania dzieci. W tej sprawie jednak trzeba podchodzić bardzo indywidualnie do każdego przypadku. Istnieje wprawdzie opinia wśród niektórych kanonistów, że dwie osoby z padaczką nie powinny zawierać związku małżeńskiego⁸, ale takie głosy należy traktować jedynie w kategoriach wskazówek duszpasterskich, gdyż nie mają one żadnych podstaw prawnych. Oczywiście przed zawarciem małżeństwa konieczne jest powiadomienie przyszłego małżonka o występujących napadach padaczkowych. Wielu cierpiących na napady padaczkowe w takiej sytuacji liczy na to, że ich niedomaganie obudzi instynkty opiekuńcze u przyszłego współmałżonka. I tak też bywa bardzo często na początku małżeństwa, ale potem, również bardzo często, zdarza się, że małżeństwo takie nie wytrzymuje próby czasu⁹.

² KPK kan. 1057 § 1.

³ KPK kan. 1057 § 2.

⁴ KPK kan. 1055 § 1.

⁵ KPK kan. 1056. Więcej na temat przymiotów małżeństwa zob. *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. P. Hemperek, t. 3, Lublin 1986, s. 218-220.

⁶ KPK kan. 1055 § 1.

⁷ KPK kan. 1058.

⁸ S. P a ź d z i o r, *Przyczyny psychiczne niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa w świetle kan. 1095*, Lublin 1999, s. 225.

⁹ Z. H u b n e r, *Padaczka u dorosłych*, Warszawa 1960, s. 57-58.

Większość badaczy jest zgodna, że częstość zawierania małżeństw przez osoby chore na padaczkę jest niższa niż populacji generalnej, z której pochodzą chorzy. Wykazano, że zasadniczym czynnikiem warunkującym zdolność chorego do zawarcia małżeństwa jest jego stan psychiczny. Wśród pacjentów, u których napady padaczkowe nakładają się na niedorozwój lub inny zespół pochodzenia mózgowego, spotyka się wiele osób stanu wolnego. Wskazuje się obecnie na niższe wskaźniki płodności wśród chorych na padaczkę. Ci, którzy nie mają zmian psychicznych, świadomie ograniczają płodność z obawy przed dziedziczeniem padaczki przez dzieci i wskutek nacisku opinii publicznej. Wśród chorych z odchyleniami w sferze psychicznej czynnikami hamującymi są mniejsza możliwość zawarcia małżeństwa oraz spadek aktywności seksualnej związany z samą chorobą lub z działaniem leków przeciwpadaczkowych¹⁰.

Chociaż prawo nie zabrania osobom chorym na padaczkę zawierania małżeństw w Kościele, to jednak w sprawach o nieważność małżeństwa dostrzega się znaczną zależność między padaczką a ukształtowaniem osobowości zaburzonej, na której podstawie w sądach kościelnych jest orzekana nieważność małżeństwa. Właściwym w tej kwestii jest kan. 1095 obecnie obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego¹¹.

III. SKUTECZNOŚĆ ZGODY MAŁŻEŃSKIEJ W KONTEKŚCIE KANONU 1095

Zgoda małżeńska jest aktem woli, który jest następstwem uprzedniego poznania, dlatego nieważność umowy małżeńskiej może być spowodowana nie tylko brakiem zgody, ale również różnymi okolicznościami, które wpływając na rozum lub wolę, ograniczają tę zgodę w sposób istotny, tak że staje się ona niewystarczająca z punktu widzenia prawa naturalnego¹².

Narzeczeni są niezdolni do wyrażenia zgody małżeńskiej, jeżeli nie mają *d o s t a t e c z n e g o* używania rozumu¹³. Nie chodzi tu o zwyczajne

¹⁰ J. Zieliński, *Spoleczne zagadnienia padaczki*, [w:] *Padaczka*, red. A. Dwożenko, Warszawa 1971, s. 283.

¹¹ Szeroko na ten temat zob. przywoływaną już publikację S. Paździora *Przyczyny psychiczne niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa w świetle kan. 1095*.

¹² T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 3: *Prawo małżeńskie*, Olsztyn 1996, s. 156.

¹³ KPK kan. 1095 1°.

używanie rozumu, lecz o dostateczne używanie rozumu. Brak dostatecznego używania rozumu wiąże się nie tylko z wiekiem zbliżonym do dziecięcego, ale także z chorobami umysłowymi, niedorozwojem umysłowym oraz z aktualnym stanem utraty świadomości. Najczęstszą przyczyną niedostatecznego używania rozumu jest habitualna choroba umysłowa. Kanoniczne prawo procesowe nakazuje, aby każdy przypadek choroby umysłowej był badany w sądzie przez biegłych lekarzy i oceniany indywidualnie. Niedorozwój umysłowy i zaburzenia psychiczne powodują nieważność małżeństwa, jeżeli strona pod ich wpływem nie może wytworzyć właściwego pojęcia o naturze małżeństwa. W każdym przypadku niedorozwoju umysłowego i ciężkich zaburzeń psychicznych muszą wypowiedzieć się biegli. W świetle obowiązującego prawa pozbawieni używania rozumu nieważnie zawierają związek małżeński, jeżeli całkowicie nie zdają sobie sprawy z czynności, którą w danej chwili wykonują, chociażby uprzednio wyrazili zamiar zawarcia małżeństwa. Odnosi się to m.in. do osób pijanych, odurzonych narkotykami, znajdujących się w hipnozie. Każdy tego rodzaju przypadek należy oczywiście rozpatrywać osobno¹⁴.

Może się zdarzyć, że ktoś ma używanie rozumu, jest w stanie zdawać sobie sprawę z natury małżeństwa, nie ma jednak rozeznania co do powagi i wartości przekazywanych i przyjmowanych istotnych praw oraz obowiązków małżeńskich. W takiej sytuacji zgoda małżeńska jest bezskuteczna, a małżeństwo nieważne¹⁵. Istotne prawa małżeńskie, wzajemnie przekazywane i przyjmowane przez strony, jak również wzajemnie zaciągane przez strony istotne obowiązki małżeńskie stanowią przedmiot umowy małżeńskiej. Kto nie zdaje sobie sprawy z przedmiotu umowy, nie może tej umowy ważnie zawrzeć. Nie chodzi tu o zwykłą niewiedzę co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich, lecz o brak rozeznania co do powagi i znaczenia tych praw i obowiązków. Dlatego teoretycznie można znać prawa i obowiązki małżeńskie, jednakże małżeństwo będzie nieważne, jeśli strona w swej lekkomyślności, niedojrzała psychicznie lub moralnie, nie przywiązuje żadnego znaczenia do praw lub obowiązków. Brak rozeznania oceniającego w zakresie istotnych praw i obowiązków małżeńskich może mieć różne natężenie. Dlatego prawo podkreśla, że niezdolny do zawarcia małżeństwa jest ten, kto

¹⁴ P a w l u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 3, s. 158; szeroko na ten temat zob. W. G ó r a l s k i, G. D z i e r ż o n, *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, Warszawa 2001, s. 103-146.

¹⁵ KPK kan. 1095 2°.

okazuje wielki brak w tym zakresie. O wielkości tego braku decyduje sąd na podstawie całokształtu okoliczności¹⁶.

Można znać naturę małżeństwa, zdawać sobie sprawę z powagi i znaczenia istotnych praw i obowiązków małżeńskich, a przy tym pragnąć prawdziwego małżeństwa, a mimo to umowa małżeńska będzie nieważna, jeśli strona jest niezdolna z przyczyn natury psychicznej do przyjęcia, a tym samym do zrealizowania istotnych zobowiązań małżeńskich¹⁷. U podstaw takiego uregulowania leży zasada, że nikt nie może zobowiązywać się do tego, czego nie jest w stanie wypełnić. Kto zawiera umowę małżeńską, musi swoimi możliwościami psychicznymi gwarantować, że wywiąże się z przyjętych na siebie zobowiązań. Do stwierdzenia niezdolności do zawarcia umowy małżeńskiej z powodu niemożności psychicznej przyjęcia istotnych obowiązków małżeńskich nie jest konieczne, aby ta niemożność była nieuleczalna – wystarczy, że niemożność ta istniała w chwili zawierania małżeństwa. Psychiczna niemożność wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich wynikających z umowy małżeńskiej najczęściej dotyczy sfery seksualnej. Przejawem takiej niemożności może być np. homoseksualizm, ninfomania, transseksualizm¹⁸.

IV. WPLYW PADACZKI NA OSOBOWOŚĆ CHOREGO

Pod pojęciem padaczki kryje się wiele definicji o bardzo różnym brzmieniu, ale posiadających pewne cechy wspólne. Jedną z tych cech jest istnienie napadów padaczkowych¹⁹. Padaczka jest zagadnieniem nie tylko neurologicznym, ale i psychiatrycznym. Dlatego, gdy mówi się o zaburzeniach psychicznych w padaczce, należy uwzględnić zaburzenia funkcjonowania mózgu, których klinicznym wyrazem mogą być zarówno napady padaczkowe, jak i zaburzenia psychiczne²⁰. Padaczkę określa się najczęściej jako przewlekłe

¹⁶ P a w l u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 3, s. 158-159; szeroko na ten temat zob. G ó r a l s k i, D z i e r ż o n, *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, s. 147-190.

¹⁷ KPK kan. 1095 3°.

¹⁸ P a w l u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 3, s. 159-160; szeroko na ten temat zob. G ó r a l s k i, D z i e r ż o n, *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, s. 191-256.

¹⁹ J. C z o c h a ń s k a, *Padaczka*, [w:] *Neurologia dziecięca*, red. J. Czochońska, Warszawa 1985, s. 358.

²⁰ A. D w o ż e n k o, *Padaczka*, Warszawa 1971, s. 240.

zaburzenie mózgowe o różnej etiologii, które charakteryzuje się nawracającymi napadami²¹. Najczęściej jest ona wyrazem ograniczonego uszkodzenia mózgu, a rodzaj i nasilenie napadów padaczkowych zależą od rozległości i umiejscowienia uszkodzenia mózgu oraz od wieku, w którym do uszkodzenia doszło²². Przyczyną padaczki może być również miażdżyca, zmiany starcze i zmiany wywołane przez zatrucia²³. Padaczka może czasami stać się powodem śmierci czy też ciężkiego upośledzenia, ale ciężkie jej postaci w dzisiejszych czasach należą do rzadkości, współczesne bowiem sposoby leczenia doprowadzają w większości przypadków do opanowania padaczki²⁴.

Określa się, że około 50% chorych na padaczkę nie ujawnia odchyłeń charakterologicznych. Odchylenia te zależą przede wszystkim od organicznego uszkodzenia mózgu, wywołującego padaczkę i przewlekłe objawy psychiatryczne. Ich rodzaj i nasilenie ma związek z rozległością i umiejscowieniem uszkodzenia mózgu. U pewnej części chorych wskutek napadów padaczkowych może dojść do drgawkowego uszkodzenia mózgu. Na powstanie zmian charakterologicznych może wpłynąć polekowa encefalopatia toksyczna lub skutki urazowe związane z upadkami chorych podczas napadów i ciężkimi obrażeniami czaszkowo-mózgowymi²⁵. Powszechnie stwierdza się, że im wcześniej zadziałał czynnik uszkodzający układ nerwowy, tym częściej występują napady oraz poważne i przewlekłe zaburzenia psychiczne²⁶.

Osobowość padaczkowa określana jest jako charakteropatia padaczkowa i wykazuje cechy dla niej charakterystyczne, które odróżniają ją od innych odmian encefalopatii. Odznacza się ona tendencją do długotrwałego utrzymywania się i kumulacji afektów, lepkością i rozwlekłością w myśleniu, lepkiem kontaktem z otoczeniem, hiperkontaktem, czyli tendencją do narzucania otoczeniu. Takie cechy jak: zasadnicze podchodzenie do wielu spraw, łatwe przyjmowanie czynnej postawy w obronie zasad lub osób, łatwe i trwałe obrażanie się zbliżają osobowość padaczkową do paranoicznej. W osobo-

²¹ A. B i l i k i e w i c z, S. S m o c z y ń s k i, *Padaczki*, [w:] *Psychiatria*, red. A. Bili-kiewicz, W. Strzyżewski, Warszawa 1992, s. 25.

²² *Leksykon psychiatrii*, red. S. Pużyński, Warszawa 1993, s. 331.

²³ *Encyklopedyczny słownik psychiatrii*, red. L. Korzeniowski, S. Pużyński, Warszawa 1986, s. 368.

²⁴ A. S m i t h, *Umysł*, Warszawa 1989, s. 148.

²⁵ B i l i k i e w i c z, *Psychiatria*, s. 263.

²⁶ A. P o p i e l a r s k a, *Zaburzenia psychiczne w padaczkach*, [w:] *Psychiatria*, red. A. B i l i k i e w i c z, S. S t r z y ż e w s k i, t. 1, Warszawa 1992, s. 382.

wości padaczkowej dostrzega się również cechy histeryczne²⁷. Ponadto wskazuje się, że charakteropatię padaczkową cechuje nadmierna pobożność, mściwość, zazdrość, skłonność do egzaltacji²⁸. O osobowości padaczkowej jednak można mówić tylko w przypadku ustalonej diagnozy padaczki, natomiast kwestia rozpoznawania osobowości padaczkowej bez objawów padaczki jest dyskusyjna²⁹.

Osoby chore na padaczkę często są nieprzystosowane społecznie. Charakteropatia związana z tymi schorzeniami to zjawisko odnoszące się jednak tylko do części chorych. Może się ona wyrażać w stanach dysforii, skłonnością do gniewu, agresywnością, mściwością, zazdrością, skłonnością do egzaltacji. Szczególnie mocno w charakteropatii występuje zjawisko dysforii, które charakteryzuje się dominacją złego samopoczucia i niezadowolenia. Dysforia polega więc na gwałtownym wybuchu gniewu i agresji. Stany takie występują najczęściej okresowo, ale mogą też stanowić nastrój podstawowy. Może też występować antagonizm między dysforią a napadami padaczkowymi³⁰.

Prawdopodobnie cechy osobowości padaczkowej, takie jak: kumulacja afektu, dokładność, drobiazgowość i przesadne poczucie sprawiedliwości, stanowią podłoże sprzyjające rozwojowi zespołów pniaczych, pniaczo-prześladowczych, pniaczo-wielkościowych, urojeń powołania. W tych ostatnich, które zwykle dotyczą powołania religijnego lub społecznego, mogą się znaleźć również głosy omamów słuchowych³¹.

W charakterze epileptycznym dominującymi cechami są: porywczność, skłonność do wybuchów wściekłości, załaganie afektów i labilność uczuciowa, daleko posunięta zachowawczość, bigoteria, skłonność do mistycyzmu, powolność toku myślenia, pedantyzm, mała zdolność do ujmowania całości zagadnienia, wytrwałość, skłonność do fanatyzmu i zaślepienia. Cechy te doprowadzają do zatargów z otoczeniem, chodzi tu zwłaszcza o porywczność i mściwość. Wrażliwość chorego dotyczy tylko jego własnych spraw (egocyzm), w stosunku do innych ludzi może on popełniać czyny, które wobec siebie uznałby za skrajnie niesprawiedliwe³².

²⁷ J. J a r o s z y ń s k i, *Zespoły zaburzeń psychicznych*, [w:] *Psychiatria*, red. A. B i l i k i e w i c z, W. S t r z y ż e w s k i, s. 41; por. A. J a k u b i k, *Zaburzenia osobowości*, Warszawa 1997, s. 63.

²⁸ *Encyklopedyczny słownik psychiatrii*, s. 65.

²⁹ J a k u b i k, *Zaburzenia osobowości*, s. 63.

³⁰ L. D o u g l a s, M. D. C r o w t h e r, *Psychological Aspects of Epilepsy*, „*Pediatric Neurology*”, 14 (1967), s. 4.

³¹ J a r o s z y ń s k i, *Zespoły zaburzeń psychicznych*, s. 77.

³² B i l i k i e w i c z, *Psychiatria*, s. 595.

Jeśli chodzi o grupy zachowań społecznych osób chorych na padaczkę, wyróżnia się trzy rodzaje postaw: zachowania prospołeczne, zachowania bez wyraźnej tendencji w kierunku prospołecznym lub aspołecznym, zachowania aspołeczne zakłócające relacje z otoczeniem i przynoszące szkodę innym ludziom³³. Niewątpliwym wpływem na owe społeczne postawy ma także inteligencja i zdolność do empatii, które ułatwiają rozumienie norm społecznych oraz twórczą postawę wobec nowej sytuacji, dzięki czemu możliwe jest nawiązanie prawidłowych relacji z otoczeniem, także z rodziną. Sam zaś chory traktowany jest jako pełnosprawny członek jakiejś grupy. Jest to szczególnie ważne w okresie dzieciństwa, gdy relacje z grupą rówieśników mają przemożny wpływ na strukturę osobowości człowieka³⁴.

V. PADACZKA A PROCES O NIEWAŻNOŚĆ MAŁŻEŃSTWA

W sprawach o nieważność małżeństwa dostrzega się znaczną zależność między padaczką a ukształtowaniem osobowości zaburzonej. Osoby chore na padaczkę ujawniają w pożyciu małżeńskim dość wyraźne zaburzenia osobowości. W przypadku mężczyzny przejawia się to małą samodzielnością oraz upośledzeniem sfery intelektualnej, jak również niedojrzałością emocjonalną. Mężczyzna chory na padaczkę ma trudności w pełnym i systematycznym wypełnianiu obowiązków małżeńskich, głównie dbaniu o dobro współmałżonki. Tego rodzaju zachowania mogą uniemożliwić zawiązanie trwałego przymierza małżeńskiego. Zaburzone zachowania kobiety chorej na padaczkę są zupełnie inne. Przede wszystkim w zachowaniu kobiet nie widać agresji. Dostrzega się raczej otępienie, małą samodzielność, bezradność. Kobieta nie jest w stanie skutecznie podjąć obowiązków, jakie niesie zawarcie sakramentu małżeństwa, głównie w odniesieniu do nawiązania odrębnej, trwałej więzi interpersonalnej ze swoim małżonkiem³⁵.

Dla kanonistyki bardzo ważne jest, aby nupturienicy byli wolni od ograniczeń funkcjonowania umysłu. Pragnący zawrzeć sakramentalny związek małżeński powinni być wolni od wszelkich ograniczeń intelektualnych i psychicznych, które zakłócają prawidłowe poznanie małżeństwa. Występujące

³³ J. R e y k o w s k i, *Motywacja. Postawy prospołeczne a osobowość*, Warszawa 1969, s. 32-45.

³⁴ E. K o b y l i ń s k a, *Dzieci chore z padaczką*, [w:] *Dziecko niepełnosprawne w rodzinie*, red. I. Obuchowska, Warszawa 1995, s. 530-531.

³⁵ P a ź d z i o r, *Przyczyny psychiczne niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa w świetle kan. 1095*, s. 225-226.

przy padaczce zaburzenia osobowości, zespoły zamroczeniowe, zespoły schizofrenoidalne, histerie mogą stać się przeszkodą do prawidłowego funkcjonowania umysłu nupturientów³⁶. Te z kolei mogą wywoływać trwały stan poważnego braku rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich³⁷ lub niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej³⁸.

W osobowości chorych na padaczkę czasami występują różnego rodzaju zaburzenia, które mogą powodować pewne ograniczenia wpływające na wolność i zdolność do poznania. Osobowość chorych na padaczkę może w znaczny sposób ograniczyć prawidłowe wyrażenie zgody małżeńskiej, a w konsekwencji czynić te osoby niezdolnymi do stworzenia prawdziwej wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej, posiadającymi poważny brak rozeznania oceniającego i niezdolnymi do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich³⁹. W przypadku zatem procesów o nieważność małżeństwa, w których przynajmniej jedna ze stron jest chora na padaczkę, właściwym jest kanon 1095 2° i 3°.

Padaczka jest pod każdym względem – etiologii, patofizjologii, epileptogenezy, przebiegu choroby, współistnienia innych zaburzeń, reagowania na leki – tak zróżnicowanym schorzeniem, że zawsze trzeba dokonywać indywidualnej oceny poszczególnych przypadków⁴⁰.

VI. WNIOSKI

Podsumowując, jeszcze raz trzeba bardzo wyraźnie podkreślić, że prawo kanoniczne nie zabrania zawierania małżeństw osobom chorym na padaczkę. Zważywszy jednak na to, że w trybunałach kościelnych pojawiają się sprawy

³⁶ K. G r a c z y k, *Osobowość padaczkowa i jej wpływ na prawidłowe wyrażenie zgody małżeńskiej w świetle prawa kanonicznego*, [w:] *Divina et humana. Księga Jubileuszowa w 65. rocznicę Urodzin Księdza Profesora Henryka Misztala*, red. A. Dębiński, P. Stanisławski, Lublin 2001, s. 542.

³⁷ Por. P. J. V i l a d r i c h, *Konsens małżeński. Sposoby prawnej oceny i interpretacji w kanonicznych procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Warszawa 2002, s. 62-71.

³⁸ Por. tamże, s. 71-90.

³⁹ G r a c z y k, *Osobowość padaczkowa i jej wpływ na prawidłowe wyrażenie zgody małżeńskiej w świetle prawa kanonicznego*, s. 545-546.

⁴⁰ W. G ó r a l s k i, *Niezdolność do zawarcia małżeństwa według kan. 1095, nn. 1-3 KPK*, „Prawo Kanoniczne”, 39 (1996), s. 29.

o nieważność małżeństwa, w których jedną ze stron jest osoba chora na padaczkę, trzeba z rozwagą podchodzić do tych małżeństw. Na podstawie analizy akt sądowych spraw o nieważność małżeństwa można dojść do wniosku, że istnieje jakaś zależność między padaczką a kształtowaniem się osobowości zaburzonej, która może czynić małżeństwo nieważnym. W związku z tym można wysnuć powinność, która dotyczy osób chorych na padaczkę, aby przed zawarciem małżeństwa dokonywały głębokiej analizy, czy małżeństwo rokuje dobro małżonków oraz zrodzenie i wychowanie potomstwa.

BIBLIOGRAFIA

- B i l i k i e w i c z A., S m o c z y ń s k i S.: Padaczki, [w:] Psychiatria, red. A. Bilikiewicz, W. Strzyżewski, Warszawa 1992.
- C z o c h a ń s k a J.: Padaczka, [w:] Neurologia dziecięca, red. J. Czochońska, Warszawa 1985.
- D o u g l a s L., C r o w t h e r M. D.: Psychological Aspects of Epilepsy, „Pediatric Neurology”, 14 (1967).
- D w o ż e n k o A.: Padaczka, Warszawa 1971.
- Encyklopedyczny słownik psychiatrii, red. L. Korzeniowski, S. Pużyński, Warszawa 1986.
- G ó r a l s k i W., D z i e r ż o n G.: Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego, Warszawa 2001.
- G ó r a l s k i W.: Niezdolność do zawarcia małżeństwa według kan. 1095, nn. 1-3 KPK, „Prawo Kanoniczne”, 39 (1996).
- G r a c z y k K.: Osobowość padaczkowa i jej wpływ na prawidłowe wyrażenie zgody małżeńskiej w świetle prawa kanonicznego, [w:] Divina et humana. Księga Jubileuszowa w 65. rocznicę Urodzin Księdza Profesora Henryka Misztala, red. A. Dębiński, P. Stanisz, Lublin 2001.
- H u b n e r Z.: Padaczka u dorosłych, Warszawa 1960.
- J a k u b i k A.: Zaburzenia osobowości, Warszawa 1997.
- J a r o s z y ń s k i J.: Zespoły zaburzeń psychicznych, [w:] Psychiatria, red. A. Bilikiewicz, W. Strzyżewski, t. 1, Warszawa 1992.
- K o b y l i ń s k a E.: Dzieci chore z padaczką, [w:] Dziecko niepełnosprawne w rodzinie, red. I. Obuchowska, Warszawa 1995.
- Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, red. P. Hemperek, t. 3, Lublin 1986.
- Leksykon psychiatrii, red. S. Pużyński, Warszawa 1993.
- P a w l u k T.: Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, t. 3: Prawo małżeńskie, Olsztyn 1996.

- P a ź d z i o r S.: Przyczyny psychiczne niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa w świetle kan. 1095, Lublin 1999.
- P o p i e l a r s k a A.: Zaburzenia psychiczne w padaczkach, [w:] Psychiatria, red. A. Bilikiewicz, W. Strzyżewski, t. 1, Warszawa 1992.
- R e y k o w s k i J., Motywacja. Postawy prospołeczne a osobowość, Warszawa 1969.
- S m i t h A.: Umysł, Warszawa 1989.
- V i l a d r i c h P. J.: Konsens małżeński. Sposoby prawnej oceny i interpretacji w kanonicznych procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa, Warszawa 2002.
- Z i e l i ń s k i J.: Społeczne zagadnienia padaczki, [w:] Padaczka, red. A. Dwożenko, Warszawa 1971.

THE LEGAL ABILITY OF AN EPILEPTIC TO CONTRACT MARRIAGE

S u m m a r y

The canon law does not forbid epileptics to contract marriages. Taking into consideration, however, that there are cases in church tribunals for the declaration of marital invalidity, in which one party is ill with epilepsy, one should be very prudent as regards such marriages. Analysing legal cases for marital invalidity, one may conclude that there is some relationship between epilepsy and the formation of deformed personality, thereby making this marriage invalid. Consequently, there is an obligation on the part of epileptics that they thoroughly analyse whether their marriage will bring about good for the spouses, and whether they will be able to have and rear offspring.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: pojęcie małżeństwa, zdolność do zawarcia małżeństwa, proces kościelny, padaczka.

Key words: the concept of marriage, ability to contract marriage, church trial, epilepsy.